

szerepkört rendkívül tágan értelmezi. Csaknem teljes kis színháztörténetet nyújt, mert nemcsak a szóban forgó évad előadásaival foglalkozik, hanem az elmúlt harminc évet veszi górcső alá: szívesen idéz föl évtizedekkel ezelőtti jelentős előadásokat, színházi vitákról, perekről tájékoztat. A múlt-ról elmélkedés egyrészt önreflexió, saját kritikusi pályafutására vonatkozik, másrészt az elmúlt évtizedeket a jelenrel szembeállítva mintegy azt sugallja, hogy hiába a rendszerváltás, a (politikai) szabadság csak idézőjel, a színházi életbe nem hozott lényegi változást, sőt annak idején nagyobb mozgósító hatása volt a jelentős előadásoknak, és több jelentős előadás is volt. „Tartunk-e ott (pozitív vagy negatív értelemben), ahol huszonhárom évvel ezelőtt? A kendőzetlen vélemény akkor a politika érdekeit sértette, ma a pénz érdekeit sérti.” (361. old)

„A magyar színházban igazi botrány sem tud lenni, mivel ahhoz elkötelezett indulatok, színházi szenvedélyek és ellenszenvédelem kellenek – a pocsolóban nem képződhet vihar.” (342. old.) Ezt egy előadás kapcsán írja, de a kötetből kitűnik, hogy vannak indulatok és szenvedélyek, csak éppenséggel nem produktív szakmai vitákat, hanem személyeskedést gerjesztenek. Szerepköréből fakadóan a határozott kritikus is indulatokat kelt, s Koltai írásainak mindig vannak és lesznek sértettjei, akik személyük elleni támadásként fogják fel a szakmai kritikát. Egyes írásaiban Koltai is az őt érő vádakra reflektál. „A szakmai elitből sokan elfelejtik, hogy valaha maguk is nagyot (mást) akartak. Beléjük kapaszkodik a tömegtermelő közepszer, s ők megvédi mások hűbérbirtokát.” (366. old.) Vagy: „A magyar színházak kétharmadának vezető pozícióit megélhetési emberek foglalják el, távlati program helyett túlélőcsomaggal felszerelve.” (365. old.) – az efféle általánosító mondatok mögött mindig ott a személyes célzás, nagyon is jól tudjuk, a szerző kire vagy kikre gondolt. Tehát maga is sértett szerepből válaszol, hivatását emelve mindenek fölé, de sajnos a személyeskedés paradox helyzetet teremt, hiszen éppenséggel azt bizonyítja,

hogy a színházi csatározások semmi-lyen sem különböznek azoktól a politikai csatározásoktól, amelyekről Koltai végre le szeretné választani a színházat.

Sajátos nevelő attitűd, némi felsőbbrendűség és enyhén dorgáló hangnem hatja át a kötet hangvételét és stílusát. A kritikus magányos harcoként lép elénk, akinek küldetése, hogy az utolsó percig küzdjön a „színházért”. A bevezető Thomas Bernhardtól idézett sorai saját ars poeticájaként is olvashatók:

Életfogytiglani színházfogság
a kegyelem legcsekélyebb esélye nélkül

És mégsem adjuk föl soha

A színház mint fegyház

Rabok tízezrei

akiknek semmi kilátása

kegyelemre

Csak a halálos ítélete biztos mindnyájuknak.

A *Harmunc évad, és ami utána jön* c. írás a kaposvári színház igazgatóválasztási nehézségei kapcsán szól a színház elmúlt harminc évtizedéről, de ez a színháztörténeti kitekintés egyben Koltai visszatekintése – saját kritikusi pályafutására. Szinte magunk előtt látjuk, ahogyan az anyaggyűjtéskor előveszi régi jegyzeteit (hiszen negyven éve minden megtekinthető előadásról feljegyzést készít nap-tárába) és egykor publikált írásait. Felidézi, mikor, melyik lapba, milyen kritikákat írt a kaposvári színházról, milyen volt a visszhangjuk, hogyan reagált milderre a politikai vezetés, és az ő szemléletét hogyan alakította a „kaposvári jelenség”. Sokat idéz tehát korábbi írásaiból: a (kritika)írás így nem más, mint önreflexió és önrevízió, középpontjukban maga a szerző áll, aki mintha saját memoárját írná.

Koltai hihetetlenül sok előadást abszolvál, évente százötven estét tölt színházban, de természetesen már ez is szelekciót feltételez – számos olyan produkció van, amiről egyáltalán nem ír. Mivel alaposan ismeri a színházak repertoárját, feltételezhető, hogy amivel nem foglalkozik, az olyannyira érdektelen, hogy nem érdemes pazarolni rá a nyomdafestéket. Ha a színház szellemi táplálékot nyújt, és alkalmas az önmagunkkal való őszinte szembenézésre, akkor Koltai, a kriti-

kus ezt szívességgel viszonzozza, vagyis dicsérettel ír róla. Éppen ezért már az is szívesség, ha egyáltalán ír valamiről, még ha nincs is jó véleménnyel róla, hiszen ezáltal a szóban forgó előadás bekerül a köztudatba.

A kritikus feladata nem csekély, akár a kritikus hagyományos izlésformáló és -pallérozó szerepét tekintjük, akár a Koltai által hirdetett harcok kritikusi szerepkört. A kritika igazi közege azonban mégiscsak a hetilap vagy folyóirat, ahol valóban figyelemfelkeltő lehet, és visszhanggal is számolhat. A színikritika műfaji sajátossága ugyanaz a mulandóság, mint a színházi előadásoké, igazán addig érvényes, amíg a megbírált előadás műsoron van. Kötetbe gyűjtve épp legfőbb erényét, az aktualitását veszíti el. Egy kritikai írás eleve szubjektív válogatáson alapul, a gyűjteményes kiadás további szelekciót feltételez, így a kritikák kötete egy-egy színházi évadnak csakis rendkívül szubjektív tükrök lehet. A kötetbe rendezés alapelve általában az értékelés, lezárás és összegzés szándéka. A kritikakötet nem más, mint a kritikus önreflexiója: „szeretem a tespedt elmét kritikailag kihozni a sodrából, és örülök neki, ha nyoma marad” – vallja a szerző. És írásai valóban szenvedélyesek és elgondolkodtatóak, a *Színházi szívességek* (és a korábbi köteteknek) köszönhetően pedig a szövegeknek nem csak a befogadóban marad nyomuk.

KELEMEN ORSOLYA

Szőnyi Tamás: Nyilván tartottak

TITKOS SZOLGÁK A MAGYAR ROCK
KÖRÜL 1960–1990

Magyar Narancs – Tihany-Rév Kiadó, Budapest, 2005. 831 old. 3900 Ft

Furcsán kavargó körülöttünk a közelmúlt. 1989 után néhány évig a felejtés, a megbocsátó amnézia tűnt ugyan a legvonzóbb taktikának a közelmúlt feldolgozatlan problémáinak kezelésére, de ez nem tartott sokáig, jött a kommunisztázás, jött a visszaemlékezések áradata, és mindenekelőtt a

leplezések, besúgóbotrányok szűnni nem akaró sorozata. A szakaszos magyar műltfeldolgozás időnként néhány hónapra abbamarad, majd újra terjengeni kezd, mint a csatornabúz a nyári kánikulában. A szenzációhajhászás, önmentegetés, vádaskodás közben azonban, szerencsére, elindult a komoly történelmi munka is.

A „történelmi szakma” nevében kicsit irigykedve kell megállapítanom, hogy nem mi tettük le az első komoly művet az asztalra, hanem a *Magyar Narancs* munkatársa, két „új hullámmal” foglalkozó rocktörténelmi könyv szerzője. Úgy látszik, Szőnyi Tamás ösztönösen jobban tudja, hogyan kell hozzálátni egy ilyen kutatáshoz, mint a „szakma” sok képviselője. Bevezetőjéből nemcsak azt tudjuk meg, miért döntött úgy, hogy a hetvenes–nyolcvanas évek magyarországi rockzenei szubkultúrájának újságírói-zenekritikusai vagy inkább „résztevő antropológusi” megfigyelése, dokumentációja után a Történelmi Hivatal olvasójában kutatva tölt el négy-öt évet, hanem azt is, hogy milyen dimenziói és sajátosságai vannak a titkosszolgálatoktól ránk maradt dokumentációnak. Bemutatja a feldolgozott anyag relatív súlyát (hatvan ügynöki dosszié az elmúlt három évtizedre – viszonylag kevés az országos szinten sok százezer megfigyelthez képest, de az adott milió kiterjedéséhez mérten tekintélyes mennyiség). Kenedi János, Sasvári Edit és más közelmúlt-történészek munkáinak kimerítő ismerete alapján pontos képet ad a BRFK III/III. osztályának működéséről, az ügynökök típusairól, fura fedőnevek kiválasztásáról, beosztásuk aljas és machiavellista módszereiről, tartótisztjeik rendszeréről. Megismerkedünk a jelentések és belső iratok furcsa nyelvezetével, sajátos orwelli *newspeak* neologizmusaival („célsemély”, „látókörünkbe került”, „szignalizáltuk”, „betechnikáztuk”). És mindehhez valódi történelmi érzékenység kapcsolódik. Hasonlóan ahhoz, amikor a francia-olasz-amerikai „új történetírás” számos klasszikusa, Emmanuel Le Roy Ladurie, Carlo Ginzburg vagy Natalie Zemon Davis inkvizíciós vagy bírósági jegyzőkönyvekből, „az elnyomás archívumából” rekonstruálta a

történelmet, majd közben ijedten rádőbbsent, hogy akaratlanul is az inkvizítorokkal közösködött, Szőnyi is végiggondolja a „zenés gondolatbűn” foglalkozó titkosszolgálati jelentések sajátosan torzító optikáját, ahol a történész a titkos ügynök nyomdokain haladva kikerülhetetlenül maga is szimatol, voyeurré válik, s vigyáznia kell, hogy ennek ne legyenek szemléletbeli következményei. Szerencsére Szőnyeit segítik ebben Hrabal, Nádas és mindenekelőtt Esterházy ügynökműlttel foglalkozó írásai. A titkosszolgálatokkal kapcsolatos leplezések eleve izgalmas témáját a könyv tipográfiája, szerkezete többféle műfaj formái kellékeivel tárja az olvasó elé. Nem hiányoznak a komoly történelmi elemzésekben megkívánt lábjegyzetek, névmutatók: elmondható, hogy a Történelmi Hivatal vonatkozó iratanyagának szorgalmas összegyűjtésén és közzétételén túl Szőnyi idéz és használ szinte minden olyan könyvet, újságcikket, internethonlapot, amely elérhető az 1960 és 1990 közötti magyarországi beat- és rockegyüttesekről, ifjúsági szubkultúrákról, s a részben ugyancsak hozzájuk kapcsolódó avantgárd művészeti törekvésekről. A könyv mintegy egyharmadát a bő szemelvények formájában idézett jelentések teszik ki, melyek külön gépiratjellegű tipográfiával, a helyesírás hibáit megőrizve, a tartótisztek és belüleges főnökök otromba és cinikus széljegyzeteivel együtt kerülnek bele a főszővegbe, a kor groteszk emlékműveként. A legfontosabb dokumentumok fotómásolatban is megtalálhatók az egyes fejezetek végén, a Történelmi Hivatal jellegzetes átlós keresztbe-peccsétjével ellátva. A közelmúlt történetéről lévén szó, Szőnyi kiegészíti mindezt az oknyomozó újságírás eszközeivel: a történelmi rekonstrukciót megtoldja egy tucatnyi prominens megfigyelttel készített interjúval. A könyv olvasásának pergő ritmust ad az egy-egy emblemikus történetre koncentráció (szám szerint 31) fejezet, melynek beatzenei vagy „újhullámos” dalszövegekből, Esterházy- és Petri-idézetekből válogatott mottók adnak tempós felütést s a részben saját archívumból származó fotók korhű hangulatot.

Miután könyve első százötven oldalát a magyarországi besúgóhálózat bemutatásának szentelte, Szőnyi könyve krónikává alakul át: a titkos ügynökök és tartótisztjeik iratainak torzító tükrét az elmúlt évtizedek valódi dokumentumaival szembeesítve részletes, olykor dühítő, máskor szívszorító képet fest az ifjúsági szubkultúrák három évtizedes pályafutásáról és elnyomásáról. A beszámoló a korai hatvanas években kezdődik, a Kalefen gyülekező, „nyugatmajmoló” hullámnak, a Nagyfa galeri, a Belvárosi galeri, a házibulik, az Ifjúsági Park, az első beatkoncerteken randalírozó „slepp” rendőrségi megfigyelésének dokumentumaival, az „ifjúsági probléma” titkosszolgálati tudatosításával. (Szőnyi utánaézett: egy belügyi kimutatás szerint 1961-ben 226 galerit „számoltak fel” 2482 taggal, s e tisztogató beavatkozások 1967-ig évente újabb 100–200 galeri feloszlásáról tudósítottak – 183–184. old.).

E korai időszak legelképeztebb dokumentuma, egy vasos – ügynökjelentéseket, kihallgatásokat, rendőrségi figyelmeztetéseket tartalmazó – dosszié azért „tantörténet”, ahogy Szőnyi nevezi, mert egy igazán politikamentes ügyben született, s épp ezzel mutatja, hogy a „liberalizáció” dacára milyen mélységig próbált a hatvanas évek Kádár-diktatúrája behatolni az emberek mindennapjaiba. Egy változó összetételű társaság az ötvenes évek végétől nyaranta a Bakonyban egy-két hetes táborozások alkalmával „indianosdit” játszott, felélesztve a romantikus törzsi mitológia világát, szerepeit, életformáját. Ezt a „szervek” „keresztény, cserkész és ellenforradalmi” szervezkedésnek tartották, 1962–63-ban pert indítottak a szervezők és résztvevők ellen (236–237. old.). Ekkor szervezték be, 18 éves korában, a később antropológus kutatóvá és egyetemista oktatóvá lett Borsányi Lászlót, aki „Fung György” néven írta kártékony jelentéseit – egyebek között – az ebbe a csoportba tartozó későbbi „notabilitásról”, Cseh Tamásról. „Fung” tevékenysége később kiterjedt olyan más egyetemista körökre is, mint a művészeti avantgárd kiállításai, a Szentjóbó Tamás vagy Erdély Miklós által rendezett „happening”-ek, vagy

a „maoista összeesküvés” miatt 1968-ban két és fél év börtönre ítél Pór György egyetemista társasága. És persze nem ő volt az egyedüli ügynök a „pályán”, hosszú időn át, „Kurucz Tibor” néven jelentett a kor legendás lemezlovasa, Cintula, és a gomba módra alakuló beategyüttesek több neves vagy kevésbé neves tagja.

A közelmúlt ügynökteleplezéseiből egyre jobban kibontakozni látszik egyféle összkép a titkosszolgálat stratégiájáról, s ehhez Szőnyi könyve sok értékes adalékot ad. A „kultúra-elhárító” III/III. osztály, noha gondoskodott arról, hogy legyenek ügynökei a mellékszereplők – a jegypénztárosok, hangtechnikusok, a „sleppbe” tartozó nőcskék, a művelődésiház-igazgatók – köreiből, ennél sokkal magasabbra törő ambícióval munkálkodott. Magukat a főszereplőket próbálta beszervezni. Noha ettől a nyomás, zsarolás ellenére sokan el tudtak zárkózni (nem állt kötélnek Cseh Tamás – 263–265. old. – vagy Pásztor Zoltán, az Illés dobosa – 313–315. old.), a BM sikerlistája így is megrendítő. A beatzenészek közül jelentett nekik „Gara” néven a Syriusban, illetve a Metróban játszó Fogarasi János, vagy később a „kőkevény rock” egyik hőse, a P. Mobil frontembere, az *István a király* marcona Koppány, a „Dalos” fedőnéven ügynökösködő Vikidál Gyula, vagy a Piramis vezetője, Som Lajos („Professzor”). Ha a Balázs Béla Stúdióba tömörülő filmesekről vagy az avantgárd művészek köreiről akartak információkat, nem kisebb művész tájékoztatta őket, mint a „Pesti” fedőnéven jelentő Bódy Gábor, a mozgalom karizmatikus vezér-egyénisége (411. old.); ha a színház világára voltak kíváncsiak, a rettegett tollú kritikus-fejedelem, Molnár Gál Péter, alias „Luzsnyánszki”; a szamizdatos fiatal írókról az egyik legtehetségesebb, Tarr Sándor („Hajdú”) jelentett; az arisztokrácia köreiről maga Esterházy Mátyás („Csanádi”); és hadd ne folytassam e szomorú névsorolvasást („Képesi”) Szabó Istvántól, („Nagy Lajos”) Bácskai Tamástól („Galambos”) Szepesi Györgyig és („Tanár”) Paskai László hercegprímásig.

A „titkos szolgák” feladata nemcsak az információ beszerzése volt

(például Cseh Tamás telefonfüzetének ellopása és rendőrkézre juttatása – 138. old.), hanem az ellenségesnek tekintett ifjúsági kultúra ennél sokkal hatékonyabb szétzilálása és megsemmisítése. A nemkívánatos rockzenekaroknál a cél egyszerűen a felbomlasztás volt: „Garát” például azzal bízták meg, hogy puhatolja ki, hogyan lehetne Szőrényit és Bródyt összeugrasztani, vagy az utóbbit kiszorítani az Illés együttesből (312. old.). Ugyanerre törekedtek a hetvenes évek elejének egyik „legbalhéssabb” zenésze, a karizmatikus Radics Béla (a Sakk Matt, majd a Tűzkerék szülőgátára) kapcsán: „Célkitűzés az ellentétek szitása, annak elérése, hogy Radics korábbi barátaival a kapcsolatot megszakítsa” – adja ki a feladatot az ügynöknek a tartótiszt (353. old.). A kor másik rockzenei botrányhősére, Baksa Soós Jánosra, a Kex énekesére nemcsak besúgókat küldtek, hanem verőlegényeket is, akik kéthetente egy-egy sötét utcasarokon jól helybenhagyták. Egy közgazdász egyetemi hallgatót, Poór Istvánt, aki a hippikultúra, a rockzene és a művészeti avantgárd témáiról szervezett népszerűsítő előadásokat 1968-ban, majd beatzenei klubot próbált szervezni, négy-öt ügynökkel figyeltették, rendőrhatalósági figyelemzetésben részesítették, kirúgatták az egyetemről, és disszidálásba hajszolták, miután egy éven át minden kultúrházban, klubban, ahol előadást hirdettek, az utolsó pillanatban betiltatták a rendezvényeit (225–261. old.).

Szőnyi könyve végig ilyen történetek, felkavaró emberi drámák s a rendőrség által elkövetett, sokszor a magasabb pártvezetés, néha egyenesen Aczél György által kezdeményezett kulturális bomlasztás, rombolás epizódjait veszi sorra. Ezek sorozatából egyúttal kirajzolódik a magyar ifjúsági – rockzenei, politikai, művészeti – szubkultúra minden eddiginél részletesebb és hitelesebb története is. Jöjjen tehát néhány címszó, mely vázlatosan érzékelteti, hogy e szubkultúrában e három évtizedben milyen sokféle törekvés bukkant fel, a szüntelen elnyomás ellenére milyen gazdag és fordulatos története volt. 1968 után nálunk is nagyobb lett a mozgolódás, a Nagyfa galeri „hippi-sétát” szerve-

zett Nagymaroson, az Illés együttes egyre komolyabb politikai botrányokba keveredett; sorra hirdették (és tiltották be) a happeningeket, például a szentendrei Vajda Lajos Stúdió művészei (F. Zámbo István, Wahorn András, Fe Lugossi Laca) 1969-es, Zámbo féléves vizsgálati fogságával honorált dadaista akcióját, elkezdődött a művészeti avantgárd néhány éves virágzása a Galántai György által bérelt balatonboglári kápolnában, hogy azután 1973-ban hatósági beavatkozás vessen véget neki; sűrűsödtek a botrányok Halászlék lakásszínháza körül. 1972–73-ban egy másféle probléma bontakozott ki a március 15-ét nem hivatalosan megünnepelő fiatalok körül. A szálak azonban összeértek: a sok összefogdosott fiatal között horogra akadt a magyar beatmilió azóta nevéssé vált figurája, Hobó (Földes László), akit már egy évtizeddel korábban, a legendás balatonföldvári huligántalálkozón is jól megverték, s aki részt vett a Kex fellépésén is – ezúttal izgatási pert varrtak a nyakába egy gimnáziumi Ady-József Attila műsor miatt. A titkosrendőrség figyelmét nem kerülték el a másik oldalról, az újbaldal felől érkező polbeat együttesek sem (pl. a Haraszi Miklós szövegeit éneklő Gerilla), odafigyeltek a keresztény szellemiséget új eszközökkel terjesztő beatmisékre is, meg az Erdélybe járó és a népi tradícióknak új életet adni próbáló táncházakra, a Sebők és a Muzsikás fellépéseire, a „népiek” jelentkezésére. Így telt a hetvenes évek eleje: egyre jobban pezsgett az élet a klubokban, és egyre serényebb munka indult a III/III. osztályon is.

Egy újabb korszak kezdődött azután, amikor a hetvenes években a hazai könnyűzene világának „első hulláma” eljutott az elfogadottság szintjére, s egyféle szakszervezetként birtokba vette a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat s annak „Sanzonbizottsága” által felkínált lemezyártási lehetőségeket, egyúttal áttérve az informális cenzúra normáit nem sértő konszolidáltabb szemléletre. Most már nemcsak a „rendszerrel”, hanem velük szemben is bontakoztak ki az újabb könnyűzenei hullámok. Ezek közül az első áramlatot egy valódi feszítőerővel előtörő ifjúsági szubkultú-

ra, a „csövesek” tömegeinek zené adó „kőkemény rock” együttesek (Piramis, P. Mobil), a Hobo Blues Band, s mindenekelőtt a magát „punk”-nak nevező Beatrice alkották. Ezeknek a zenekaroknak a reprezentatív seregszemléjét 1980-ban stílusosan „Fekete Bárányok” koncertnek nevezték. Egy következő, még újabb hullám (mondhatnám: a valódi magyar új hullám) az avantgárd művészvilágból bontakozott ki, az 1977–78-ban Spions néven punkegyüttest alakító Molnár Gergely, majd az 1980-ban induló new wave együttesek egyre népesebb csoportja: a Bizottság, az URH, a Balaton, a Kontroll csoport, a Vágtázó halottképek (VHK), az Európa Kiadó, a Trabant, a Neurotic és a többiek, akiket a hanglemezzgyár akkori ura, Erdős Péter 1983-ban nemes egyszerűséggel a „szennyhullám” összefoglaló kategóriájába sorolt.

Az amatőr rockzenekarok új, nyolcvanas évekbeli csoportja, ha lehet, még a korábbiaknál is több munkát adott a titkosszolgálatnak, mert – a viszonylag nagyobb politikai mozgástér, a hazai „demokratikus ellenzék” s a terjedő szamizdat kiadványok által teremtetett „második nyilvánosság” légkörében – az ő dalszövegeik hemzsegek burkoltabb vagy nyíltabb ellenzéki politikai utalásoktól. Előbb Molnár Gergely merészen kétértelmű utalásai („Nirvânia, oh Nirvânia, kibaszott ország, üres, mint a zsebed”), majd Müller Péter (URH, Kontroll csoport) odamondogatásai a „besúgókról és provokátorokról”, meg a „Nagy Testvérről”, Menyhárt Jenő (Európa Kiadó) ordításai a „mocskos időkről”, Bárdos Deák Ági (Kontroll csoport) szolidaritás-dala Gdan skról 1981-ben vagy Vig Mihály (Balaton) balhéja, amikor egy Lengyelországról szóló (nem épp politikai) dalhoz a szükségállapot vizágyú-csatáiról készített diafelvételeket vetített 1982 augusztusában az Ikarus művelődési házban tartott koncertjén (683. old.). Ez a generáció létrehozta a zenei szamizdat különböző formáit is: a házi stúdióban készített, kazettán terjesztett zenéket (Trabant), a művészeti-rockzenei ellenkultúra házilag sokszorosított folyóiratait (a Papp Tamás által készített *Sznob Internacionál*; s a Galántai által kiadott *Aktuális Levél-AL*). S az

utánuk jövő fiatalok, a punk- és a skinheadirányzat autentikus képviselőiként még ennél is sokkal messzebbre mentek, valójában olyan szovjet-s rendszerellenes kiszólásokat engedtek meg maguknak a koncertjeiken, mint akkoriban szinte senki az országban. Meg is lett a jutalmuk: a CPg, a Szabotázs, a Mos-oi együttesek ellen 1982 és 1984 között egy sor izgatási pert folytattak le, mely többéves börtönbüntetésre ítélte őket.

Szőnyi könyve igen részletes és pontos képet fest erről a botrányok kísérte rockzenei miliőről, mely ugyanakkor sokféle más hatásnak, válságnak is ki volt téve a nyolcvanas években. Az ellenzéki mozgolódás újabb és újabb formái bukkantak fel az ifjúsági zenekultúra szélesebb köreiben („nemzeti” írók és költők, „Dialogus” békecsoport). Ekkor kezdett komolyabb méreteket ölteni, és a zenében nyomot hagyni a kábítószer használata (665–671. old.). És ekkor kezdtek térítő tevékenységüket az új keresztény közösségek, mindenekelőtt a Hit Gyülekezete, mely megtérítette és magába olvasztotta az új hullámos rockzenészek egy számottevő csoportját, élén Pajor Tamással, a Neurotic vezetőjével. E történetet örökítette meg Xantus János *Rocktérítő* című filmje (1986). Szőnyi most bemutatja, hogy a titkosszolgálat is dokumentálta, mi történik a fiatalok lelkében, és a Hivatal örömmel konstataulta, hogy mindez (bár újfélé „veszélyeket” hordoz, amelyekre szintén odafigyeltek) a renitens fiatalok egy számottevő csoportját kivonta a forgalomból.

A könyvben elmondott három évtizedes underground történelem felvázolása után az ismertetésnek értékelni kellene Szőnyi Tamás feldolgozását: mennyire teljes és hiteles a leírás, mi maradt ki belőle, vannak-e benne tévedések, elírások. Visszaulva a már elmondottakra, meg kell ismételnem: páratlanul alapos történetírói munkával van dolgunk, amelyben hibát vagy tévedést egyet sem, sajtóhibát is csak egyetlenegyert bírtam találni a 831 oldalon („Hit gyülekezetés” – „Hit gyülekezetes” helyett – 709. old.). Szőnyi igényességét jól mutatja, ahogy igazi filológiai hévvel rekonstruálja Tóth Dezső hírhedt filipiká-

ját, melyet 1981-ben, Tatán, a beatzenészek akkor alakult szakszervezetének ott összehívott képviselői előtt mondott az „új hullám” betitkításának szándékával, amelynek hatására a szakma „nagy öregjei” hajlandónak is mutatkoztak az elhatárolódásra. A KISZ-kiadványból, újsághírekből s az eseményről készült televíziós filmfelvételtől rekonstruált beszédhez összegyűjti az információs háttérként felhasználható jelentéseket és az ORI képviselői által összeállított denunció „tájékoztatót”, sőt az utóbbinak a Magyar Országos Levéltárban, az MSZMP-iratok között őrzött példányán látható aláhúzásokból, felkiáltójelekből, melyek épp a beszédben hangoztatott példákat emelik ki, meggyőzően azonosítja Tóth Dezső saját keze nyomát. Szőnyi érzékeny és precíz lelkialkatát jól mutatja az is, hogy minden esetben szükségét látja kiigazítani, ha egy ügynök vagy félig informált pártfunkcionárius pontatlanul idézi az említett együttesek, zenészek nevét vagy számaik szövegét. Akkor pedig, amikor egy-egy ügynök-jelentésben vagy Bors Jenő egy levelében a saját 1981-ben, a *Magyar Ifjúságban* az új hullámról írt cikkéből kölcsönzött – s a kölcsönzés során eltorzított, pontatlanul visszaadott – mondataira, állításaira ismer, méltatlankodva helyesbít, pontosítja akkori álláspontját.

Noha nem a rockzene elemzése a könyv tárgya, Szőnyi nem mulasztja el, hogy időről időre, egy-egy féloldalt betöltő lábjegyzetben lexikon-szócikk pontosságú információt adjon minden zenekar változó összeállításáról, fellépéseik időpontjáról, helyszínéről. Kitér arra is, ha valamilyen jellegzetes visszatérő toposzra, motívumra ismer a dalszövegekben, összegyűjti például az „ellenőrök” (646. old.), a rend-őrök (661. old.) vagy a kábítószeres (665. old.) témájára utaló célzásokat. A legelvezetesebb azonban az a sok abszurd, cseh új hullámos filmbe illő élethelyzet, amely a jelentések görbe tükrében láthatóvá lesz az ügynökök szeme által pásztázott ifjúsági ellenkultúra lerobbant, mégis eleven világról. A kedvencem az, amikor a Cseh Tamás lakásába „kégli-kölcsönkérés” ürügyével bejutni próbáló „Husztí” fe-

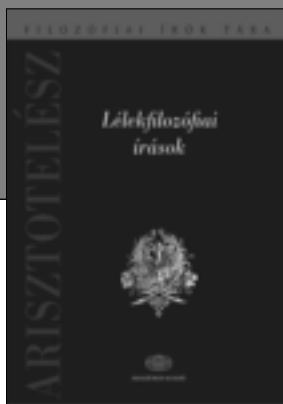
dőnevű ügynök a „célszeméllyel” a Kárpátiában sörözve célja előmozdítására „felszed” egy nőt, aki valójában egy „Liliom” fedőnévvel dolgozó, ugyancsak Cseh Tamásra ráállított másik ügynök, és e történetet részletesen elmondta az egymásról nem tudó két ügynök jelentése (412–422. old.). El tudom képzelni, milyen jól szórakozhatott a tartótiszt, amikor olvasta; másfelől a hányinger környékez: micsoda pondró lehetett, aki ezzel töltötte idejét.

Ambivalens érzések maradtak bennem a könyv olvasása után: olykor úgy éreztem, a kultúrtörténész tulaj-

donképp hálás lehet a titkosszolgálatnak, hogy ilyen részletes dokumentációval örökítette meg a magyarországi rockzenei szubkultúra efemer szféráját, az angol, amerikai vagy francia ellenkultúráról sosem lesz ilyen hiteles történeti képünk. Az is elmondható, hogy a hatalmi-rendőrségi nyomás talán érdekes stimuláció lehetett a lázadó fiatal művészeknek: egy folyamatos ellenállás harcosaivá alakította őket – elmondhatjuk róluk, hogy „teher alatt nő a pálma”? Annyi bizonyos, az underground „kulturhéroszok” legkisebb gesztusa, célzása vagy „beszólása” az ügynökök révén akár a

legmagasabb pártvezetőig is eljuthatott, és komoly hatósági intézkedés-sorozatot válthatott ki. Ugyanakkor e rockzenei lázadás jelentőségét felfogta az olykor rangos „ellenzéki” művészet, filozófusokat is egybegyűjtő közönség, és őrizte az ellenállás legendáit ápoló szájhagyomány. Ezt akár nyugati kortárs mintaképek is megirigyelhetnék volna.

Ugyanakkor azt is látnunk kell – és Szőnyi erre többször is érzékletesen utal (pl. 293–295. old.) –, hogy mindezért nagyon nagy árat kellett fizetni. A magyar kultúra e területén szinte minden félbemaradt, mielőtt kiforrott

Az Akadémiai Kiadó és az MTA Filozófiai Kutatóintézete újra elindítja a **Filozófiai Írók Tárát**

„A Filozófiai Írók Tárának mindig is az volt a célja, hogy magyarul hozzáférhetővé tegye a filozófiai irodalom klasszikus alapműveit. Új, a sorozat számára készült és régebbi, ma már nehezen hozzáférhető fordításokat is megjelentetünk. Az új fordításoknál és a régi fordítások ellenőrzésénél az eredeti művek tudományos kiadását vesszük alapul. A szöveget szükség szerint magyarázó jegyzetekkel és tudományos apparátussal látjuk el. A filozófiai írók és fordítók sok évtizedes erőfeszítésének köszönhetően mára kialakult a magyar filozófiai nyelv. Így a fordítóknak ma már nem kell megküzdniük azzal a nehézséggel, amivel a Filozófiai Írók Tára elindításakor.”

A szerkesztők

Bence György, Bodnár M. István,
Borbély Gábor, Boros Gábor

A sorozat hármasik folyamának első két kötete:

- **ARISZTOTELESZ: Lélekképzőfilozófiai írások**
254 oldal, kötött, A/5, 2880 Ft
- **DAVID HUME: Értekezés az emberi természetről**
630 oldal, kötött, A/5, 3980 Ft

AKADÉMIAI KIADÓ ÜGYFÉLSZOLGÁLATI CSOPORT
H-1519 Budapest, Pf. 245. Tel.: 464-8200, 464-8202. Fax: 464-8201
E-mail: ak@akkr.hu. Honlap: www.akademiaikiado.hu

formát öltött és eljuthatott volna a nagyközönséghez. A daloknak és zenekaroknak, amelyek megszületésére lehetőség lett volna, csak a töredéke jöhetett létre, a fiatalos lendülettel nekilátó ifjú titánok többsége hamar elvérzett a harcban, disszidált, feladta vagy roncs lett belőle. Ne becsljük le a „titkos szolgák” szívós és céltudatos rombolásának kártékonyságát. Én is azzal fejezem be, amivel Szőnyei: egy Neurotic dalszöveggel: „A múlt hosszúra nyúlt, de szerencsére vége.”

■ KLANICZAY GÁBOR